

Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye'deki Emeklilik Sistemindeki Değişim

İbrahim Attila ACAR*
İsmail KİTAPCI**

Özet

Sosyal güvenlik en temel insan haklarından birisidir. Herkes ömrünün belirli bir döneminde desteğe muhtaç hale gelebilir. Kamusal yardım devletin ihmal edemediği bir harcama türüdür. Ancak bu harcamaların finansmanı sorunu, hem hizmeti sınırlandırmakta hem de finansmana katkı konusunda sıkıntılar oluşturmaktadır. Türkiye açısından aktüeryal dengelerde istenmeyen durumlar söz konusudur. Ortalama ömrün uzaması ve genç emekli sayısındaki artış emeklilik ile ilgili düzenlemeleri zorunlu kılmıştır.

Social Security System's Demographic Structure: Metamorphosis in Turkey Pension System

Summary

Social security has been one of the most fundamental human rights. Anyone could become in need on support in a part of their lifetime. Governmental support is the type of spending which could not be avoided. However financial shortages set a limit on this type of spending to providing services and create obstacles on financial retirement contributions. There are unwanted negative discrepancies on actuarial issues of Turkey in social security balance. Thus, rise in average life expectancy as well as increases in number of young retired population have compelled to create new rules and guidelines.

Keywords: social security, young retired, demography and pensions

JEL: H55, H11, H75

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, acar@iibf.sdu.edu.tr

** Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, kitapci32@hotmail.com

Giriş

Sosyal devlet anlayışının en temel göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik anlayışı hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler açısından büyük bir önem taşımaktadır. Genelde gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus problemi, gelişmekte olan ülkelerde ise kaynak yetersizliği ve ekonomideki yapısal bozukluklardan kaynaklanan problemler yüzünden ülkeler adına sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmak giderek zorlaşmaktadır. Türkiye'de de 1990'lı yıllarda başlayan sosyal güvenlik sistemindeki popülist eksenli uygulamalarla, sosyal güvenlik sisteminin uzun dönem aktüeryal dengeleri bozulmuş, sosyal güvenlik kuruluşlarına bütçeden yapılan transferlerle sistemin sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Günümüzde geline nokta itibarıyla, Türkiye'de sosyal güvenlik sisteminin en önemli ayağını oluşturan emeklilik sistemi açısından artan ortalama yaşam beklentileri, yaşlı bağımlılık oranlarındaki değişimler yüzünden emeklilik sisteminin finansmanında uzun dönemli projeksiyonlar yapma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle Türkiye genç nüfusu olmanın avantajını her geçen gün giderek kaybetmekte, dolayısıyla önceleri sadece ekonomik ve politik bir unsur taşıyan emeklilik sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında nüfus gibi demografik unsurların da katılarak değerlendirmeler yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

1.1. Genel Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı

Bireyler yaşamları boyunca gelir kayıpları uğramalarına neden olabilecek sosyal tehlikelerle çoğu zaman karşılaşabilmekte hatta bazı durumlarda vücut ve ruh sağlığı için çok büyük bir harcama yapma durumuyla karşı karşıya kalabilmektedirler (Kurt, 2004: 3). Karşılaşılan bu durumların bireysel olarak tahmin edilmesi ve ortaya çıkmasının engellenmesinin mümkün olmamasına rağmen mal ve gelir eksikliklerine yol açan finansal kayıpların önlenmesi hayli önemlidir (Huebner and Black, 2004: 3). Diğer bir deyişle sosyal güvenlik kavramı insanları yaşamda karşılaşacakları her türlü riske karşı koruma mekanizması sağlayan bir güvence olarak düşünülebilir.

Her ne kadar sosyal güvenlik kavramı ilk bakışta bireylerin belirli risklere karşı korunması şeklinde ifade edilse de sosyal güvenlik kavramının herkesçe kabul edilebilir bir tanımını vermek ve bunu bütün boyutlarıyla ortaya koymak pek kolay görünmemektedir. Çünkü sosyal güvenlik deyimi genellikle sosyal güvenlik politikaları ile sosyal güvenlik sistemlerini kapsayacak biçimde incelenmektedir. Buradan anlaşıyor ki; sosyal güvenlik terimi aynı anda hem bir düşünceyi hem de bu düşünceye işlerlik kazandıran mali planları olan, kurumsal bir yapıyı yansıtmaktadır (Güzel ve Okur, 2002: 2).

1.2 Sosyal Güvenliğin Ekonomi Politikası

Sosyal güvenlik genel olarak bir kaynak tahsisi sorunu olup mali/iktisadi sistematığı olmayan bir sosyal güvenlik sisteminin varlığını sürdürmesi mümkün değildir. Bu bakımdan belirlenen amaçların gerçekleşmesini sağlayacak yeterli kaynaklara sahip olmak sosyal güvenlik kurumları bakımından hayati öneme sahiptir (Akbulak ve Akbulak, 2004: 136).

Sosyal güvenlik sisteminden yararlanma genellikle 'vatandaş hakları' olarak adlandırılır ve bireyler bu haklara ya önceden ödedikleri ücretlerle sahip olurlar ya da doğrudan devlet tarafından kendilerine yardım da yapılabilir (Lindbeck, 2006) Buradan anlaşılması gereken sosyal güvenliğin her şeyden önce temel bir insan hakkı olduğu gerçeğidir. Sosyal Güvenlik Hakkının temel bir insan hakkı olması bir

yandan bireyin isteminden bağımsız olarak bu hakkın sahibi olmasını, hakkın devredilemez ve vazgeçilemez bir hak olması sonucunu doğururken, diğer yandan bireye, kamu otoriteleri tarafından bu hakkın gerçekleşmesini isteme hakkını vermektedir. Başka bir deyişle Sosyal Güvenlik hakkı bir lütuf, bir fazlalık değil; sahibine talep erki veren kamuyu da hakkı gerçekleştirme yükümlülüğü altına sokan bir haktır (Özveri, 2005 :147).

Dünyadaki sosyal güvenlik sistemi uygulamalarına genel olarak bakıldığında prim ödeyen kişilerin emeklileri finanse etmesiyle gerçekleşen dağıtım (pay as you go) modelinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu sistem genel olarak sosyal güvenliğin ekonomik bir teori kapsamında değerlendirilmesini gerektirmiştir. Fakat zamanla sadece ekonomik bir unsur haline gelen sosyal güvenlik politikalarında, ortaya çıkan siyasi kaygılar sonucu oluşan politik uygulamalar, ekonomik teorilerin önüne geçmiş ve sosyal güvenlik sistemleri gitgide politikleşmiş; politika yapıcılar tarafından çıkar amaçlı kullanılır olmuştur (Galasso and Profeta, 2002: 1-2). Bu durum ilk olarak emeklilik sistemini tıkamış ve emeklilik sisteminin finansmanında ciddi sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur.

Dünyanın her yerinde son 20-25 yılda sosyal güvenliğe ilişkin sorunlar ekonomi ve politika gündeminin en kapsamlı tartışmalarından biri haline gelmiştir. Özellikle yeni liberal politikaların yaygınlaşması sonucunda sosyal güvenlik de yapısal değişimler yaşanmaya başlanmıştır (Kapar, 2005: 5). Bu durum “daha fazla sosyal güvenlik” yerine “yeterince sosyal güvenlik” olgusunu tartışmaya açmıştır.

Değişen ekonomik ve sosyal koşullar da mevcut sosyal güvenlik sistemlerini belirgin bir şekilde etkilemekte ve bazı reform çalışmalarına gidilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle artan işsiz sayısı, mevcut emekli kitlesi, bozulan aktüeryal dengeler, bütçeden sosyal programlara ayrılan payların çok üst sınıra ulaşması, daha uzun yaşam süreleri, ortalama yaşam beklentilerinin artması ve aile yapısında meydana gelen değişiklikler sosyal güvenlik alanında yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir (Ekin vd: 1999: 38).

Sosyal güvenlikle yaşanan bu tür sorunlar ve bu sorunlara yönelik geliştirilen uygulamalarda gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerdeki sorunlar krizler yüzünden ortaya çıkarken; gelişmekte olan ülkelerdeki sorunlar ise ekonomideki yapısal nedenler özellikle harcama kalemlerinin dengesiz oluşumundan kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde yetersiz sermaye birikimi doğal olarak borçlanmayı zorunlu kılmakta, sonuçta borç birikimi faiz yükünü de beraber getirmekte ve bütçelerin kompozisyonu faiz lehine bozulmaktadır.

Bessis (1994), sosyal güvenlik konusunda gelişmekte olan ülkelerin kaynakları üzerindeki en büyük zararı borç ödemelerinin oluşturduğunu savunmaktadır. Bessis'in bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

“1980’lerin ilk yıllarında güney devletleri alacaklarına sermaye ihraç eden ülkeler durumundaydılar. OECD’ye göre bu on yılda güneyden gelen sermaye 400 milyar doları geçmiştir. Tek başına Latin Amerika 1984-1989 yılları arasında alacaklarına kuzeyden aldığından 153 milyar dolar daha fazla ödemiştir. Borç azalmalarına rağmen borçlu ülkeler yine de yüklerinden kurtulamamıştır. Faiz oranlarının yüksekliği sebebiyle güney ülkelerinin toplam borçları 1994’te 2 trilyon dolara ulaşmıştır. Güneyin vadesi dolan faizlerinin alınması ekonomileri üzerinde ayrı bir yük oluşturmaya devam edecektir (Çelik, 2002: 58).

Bessis'in bu ifadeleri de göstermektedir ki gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik sorununun temeli harcama bileşenlerinin faiz lehine değişmesidir. Sorun kamu finansmanı haline dönüşünce hangi sosyal güvenlik modeli uygulanırsa uygulansın sistemin başarısızlığı kaçınılmaz olmuştur.

Sosyal güvenlik alanında gelişmekte olan ülkeler açısından diğer sakıncalı bir durum da enflasyon riskinin göz ardı edilmesidir. Fon yönetimi enflasyon karşısında etkinliğini yitirince ve gelecekteki taahhütlerin günü geldiğinde biriken fonların zamana yenik düştüğü görülmüştür. Örneğin 1980'lerde Venezuela'da görülen % 60 enflasyondan dolayı emeklilik kazanımlarında ciddi kayıplar meydana gelmiştir (Rust, 2002: 2). Buna ortalama ömürün uzaması ve genç emekli sayısındaki artış gibi farklı değişkenler de eklenince; sorunu besleyen kaynaklarda gelişme gözlenmiştir.

1.3 Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu

Sosyal güvenlik sisteminin demografik boyutunu genel olarak emeklilik sistemi oluşturmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda demografik faktörlerin politik faktörlere göre daha az önemli olduğuna ilişkin bir fikir birliğine rastlamak mümkündür (Cremer-Pestieau, 2000: 974). Her ne kadar demografik faktörlerin politik faktörlerden daha az önemli olduğu konusunda bir takım yargılara rastlansa da ülkelerin değişen ortalama yaşam beklentileri, yaşlı bağımlılık oranlarındaki değişimler ülkelerin emeklilik sisteminin finansmanında uzun dönemli projeksiyonlar yapmasını mecbur bırakmaktadır.

Gerçekten de her geçen gün artan uzun yaşam süreleri sosyal güvenlik sistemindeki demografik değişimi daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2004 yılında yaptığı tahminlerde 2005'te 73,8 olan ortalama yaşam beklentisinin 2050 yılında 81 olacağı şeklinde görüşler ortaya konulmuştur (Andersen, 2007: 1). Bundan dolayı birçok gelişmiş ülke emeklilik planlarını yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Bu noktada sosyal güvenliğin demografik boyutunun değerlendirilmesi kapsamında aktüeryal denge, ortalama yaşam beklentisi, yaşlı bağımlılık oranı gibi kavramların ön plana çıktığı görülmektedir.

1.3.1 Aktüeryal Denge

Primli sosyal güvenlik sistemlerinde sosyal sigorta kuruluşlarının mali dengelerinin değerlendirilmesinde kullanılan en yaygın kriter, aktif/ pasif sigortalı oranlarıdır. Kurumlara bağlı olarak aktif şekilde çalışan sigortalıların kurumlardan aylık alanlara oranı bize aktif/ pasif oranını verir. Bu bir anlamda, bir emekliyi kaç çalışanın finanse ettiğini ortaya koymaktadır (Duygulu ve Pehlivan, 2004: 27). Bu oran gelişmiş ülkelerde dört düzeyindedir, ülkesine göre yediye çıkmak mümkündür. Ancak en az iki olması hedeflenir. İkisinin altına düştüğünde, sosyal güvenlik sisteminin finansman sorunu yaşadığı görülür. İki seviyesi sinyal düzeyidir. Ortalama yaşam süresinde görülen artışlara eğitim ve diğer nedenlerle iş piyasalarına işgücünün geç girmesi eklenince bu tür sistemlerde her an bozulma riski olasılığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

1.3.2 Ortalama Yaşam Beklentisi

Doğuşta hayatta kalma beklentisi bireylerin ortalama kaç yıl yaşayabileceklerini yansıtan bir demografik göstergedir. Bu gösterge, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini yansıtmaları açısından da önemlidir. Doğuşta hayatta kalma beklentisi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede II.Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik büyüme, toplumsal

sağlık altyapılarının geliştirilmesi, teknoloji ve tıp alanındaki ilerlemelerle hızlı bir biçimde artmıştır.

1.3.3 Yaşlı Bağımlılık Oranı

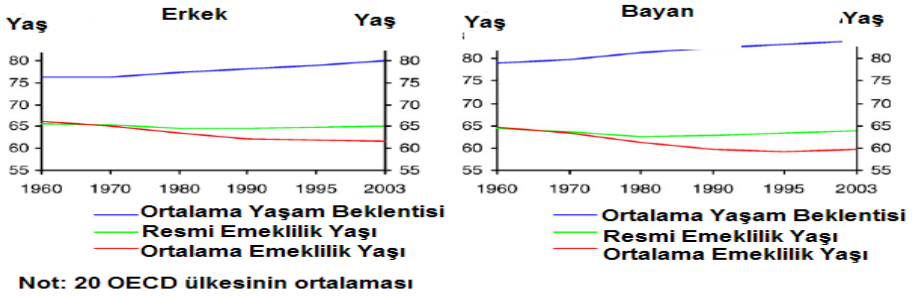
Yaşlı bağımlılık oranı belirli bir yaşın üzerindeki nüfusun (genellikle 60 ya da 65 yaş olarak kabul edilmektedir), çalışan nüfusa (15-59 veya 20-64 yaşlar arası) oranından oluşmaktadır. Dünyadaki gelişmiş ülkelerin genelinde son dönemlerde yaşlı bağımlılık oranlarının sürekli bir biçimde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu artıştan dolayı aktif nüfustan elde edilen prim gelirlerinin yaşlılık sigortasını karşılama bakımından yetersiz kalmasının yanı sıra yaşlılık döneminin uzaması, refah artışına bağlı olarak sosyal talep ve ihtiyaçların çeşitliliği gibi nedenler kamu kaynaklarının önemli bir kısmının yaşlılığı finanse etmek için kullanılmasına neden olacaktır. Ülkelerin sosyal ve ekonomik göstergelerindeki farklılık konunun bu çerçevede ele alınmasını gerektirmiştir.

2.1 Gelişmiş Ülkelerde Sosyal Güvenliğin Genel Durumu ve Demografik Sorunlar

Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik alanındaki sorunlara genel olarak bakıldığında¹ yaşlı nüfus sorunundan kaynaklanan emeklilikle ilgili problemlerin daha ön planda olduğu görülmektedir. Başta Amerika olmak üzere son yıllarda birçok gelişmiş ülkede ortaya çıkan sosyal güvenlik krizinin temel nedenlerinden birisinin ülkelerin demografik yapılarını şekillendiren hızlı yaşlanma eğiliminin olduğu görülmektedir. Özellikle ortalama yaşam beklentisindeki artışlar gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin politik ve ekonomik bir unsur olmanın ötesinde demografik bir boyutun olduğunu da gözler önüne sermektedir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde emeklilikle ilgili projeksiyonların yapılması çalışmalarına öncelik verilmiştir.

¹ Şüphesiz gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik sisteminin sorunları demografik sorunlarla sınırlı değildir. Dünya'daki gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sisteminin genel sorunları şu şekilde sıralanabilir: ilk olarak nakdi olarak yapılan aylık ve gelirler ortalama ücretlerden daha hızlı artış göstermiştir. İkinci olarak yüksek oranlı enflasyon dönemlerinde fon esasına göre işleyen sistemler pozitif reel getiri sağlayacak şekilde işletilememiş ve fonlar erimştir. Üçüncüsü 1980'li yıllardan itibaren işsizliğin artması, işsizlik sigortası için yapılan ödemelerde yüksek oranlarda artışlara sebep olmuştur. Dördüncüsü çok hızlı ve pahalı teknolojik yenileşmenin yaşandığı sağlık alanında sigorta ödemelerinde hızlı bir artış meydana gelmiş ve koruyucu sağlık hizmetleri yerine tedavi edici sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesi, buna ek olarak yaşlı nüfusun sağlık maliyetlerini yükseltmiştir. Beşincisi aile yapısındaki değişimler, (boşanmaların artması, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, evlilik dışı çocukların sayısındaki artış vb.) sosyal güvenlik sisteminin aileye yönelik harcamalarında artışa neden olmuştur. Son olarak kayıt dışı sektörlerde ortaya çıkan genişleme ve sigortalamada aktif/pasif sigortalı dengesi pasif sigortalılar lehine bozulmuştur (TCMB, 2007).

Grafik 1 : OECD Ülkelerindeki Ortalama Yaşam Beklentisi ve Emeklilik Yaşı :

Kaynak: Torben M. ANDERSEN, Increasing longevity and social security reforms—A legislative procedure approach Journal of Public Economics, Received 6 September 2006; received in revised form 21 June 2007; accepted 27 June 2007, p.2

2.1.1 Gelişmiş Ülkelerdeki Yaşlanma Problemi (Old Age Crisis) ve Emeklilik Sistemi

Son yıllarda birçok gelişmiş ülkede ortaya çıkan sosyal güvenlik krizinin temel sebebini ülkelerin demografik yapılarını şekillendiren hızlı yaşlanma eğilimi oluşturmuştur. Yaşlı nüfus sorunuyla gündeme gelen ilk ülke 1940'ların ortalarından itibaren başlayan 'Baby Boom'² furyasının yaşandığı Amerika olmuştur. Amerika başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede ekonomik refah ile birlikte beslenme ve sağlık alanlarında yaşanan gelişmeler, doğum oranlarının düşmesi, çocuk sahibi olma yaşının yükselmesi gibi nedenlerle bu ülkelerde nüfus hızla yaşlanmakta 'yaşlı bağımlılık oranı' yükselmektedir. Dünyada 2001 yılında 600 milyon olarak tespit edilen 60 yaş ve üzeri nüfusun 2050 yılında sayılarının 2 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. 80 yaş ve üzerindeki nüfusun 70 milyon dolayında olduğu; gelecek 50 yılda bu sayının beş kattan daha fazla artacağı belirtilmektedir (Kapar, 2005: 9). Bu durum gelişmiş ülkelerin ekonomisinde ciddi yıpranmalara neden olmaktadır. Çünkü toplam nüfus içinde yaşlı nüfusun payının artması ve yaşlı nüfusun işgücüne katılım oranlarındaki düşüşler, o ülke işgücü piyasasında işgücü açığına neden olmakta ve o ülke açısından işgücü kıt bir üretim faktörü haline gelmektedir (Kuzgun, 2002: 38). OECD ülkelerinin genelinde, yaşlı bağımlılık oranının, yani çalışabilir yaştaki (15-64) her 100 kişiye düşen 65 ya da daha fazla yaştaki insan sayısının, 1990-2030 yılları arasında ikiye katlanacağı tahmin edilmektedir. Toplumun yaşlanmasının en çok sırasıyla % 49.2 ve % 48.3 gibi

² 'Baby Boom' II.Dünya Savaşı'nın ardından Amerika'daki bebek nüfusunda meydana gelen aşırı artışları ifade etmekte kullanılan ve bu dönemde doğan kişilerle özdeşleştirilen bir döneme verilen addır. Bu dönem 1946-1964 dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Amerikan anlayışındaki temel felsefe genç bir nüfusun yaratacağı katma değerle refah seviyesinin yükseltilerek kalkınmanın daha kolay sağlanabileceği genç istihdamla birlikte üretimin artacağı ve tüm dünyaya hükmeden bir Amerika yaratma girişimidir. Fakat geçmişte ekonomik ve sosyal hayatı canlandıran bu nüfus şimdilerde Amerika'nın içinde bulunduğu sosyal güvenlik krizinin temel parametrelerinden birini oluşturmaktadır. 'Baby Boom' neslinin yaşı içinde bulunduğumuz yıllarda 60'ın üzerine çıkmış bu da Amerika'daki toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfusun ağırlığının artmasına neden olmaktadır.

oldukça yüksek yaşlı bağımlı oranına sahip olan Almanya ve İtalya’da olacağı tahmin edilmektedir. Diğer endüstrileşmiş ülkelerdeki yaşlı bağımlılık oranları da şu şekildedir (Akhisar vd., 2007):

Tablo 1: Endüstrileşmiş Ülkelerde Yaşlı Bağımlılık Oranları

	1990	2000	2010	2020	2030	1990-2030
ABD	19.1	19.0	20.4	27.6	36.8	92.7
Japonya	17.1	24.3	33.0	43.0	44.5	160.2
Almanya	21.7	23.8	30.3	35.4	49.2	126.7
Fransa	20.8	23.6	24.6	32.3	31.1	88.0
İtalya	21.6	26.5	31.2	37.5	48.3	123.6
İngiltere	24.0	24.4	25.8	31.2	38.7	61.3
Kanada	16.7	18.2	20.4	28.4	39.1	134.1
Toplam OECD	19.3	20.9	23.5	29.8	37.7	95.3
OECD Avrupa	20.6	22.1	24.7	30.8	39.2	90.3

Kaynak: İlyas AKHİSAR, Ersen ÖZBAŞARAN, Serpil BÜLBÜL, Dağıtım Ve Fonlama Sistemlerinin Ekonomik Verimliliklerinin Sosyal Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi, Türkiye Sigorta Ve Reasürans Şirketleri Birliği, Bilim Kurulu Onayına Sunulmayan Eserler, s.171,

http://www.tsrsg.org.tr/NR/rdonlyres/03EE6DB6-4920-461A-88EC-94F5A9BAD73C/2154/13_30.pdf, (15.10.2006)

Yukarıdaki tablo göz önüne alınırsa dünya genelindeki gelişmiş ülkelerin hepsinde de yaşlı bağımlılık oranlarının sürekli bir biçimde artma eğiliminde olduğu ortadadır. Bu artıştan dolayı aktif nüfustan elde edilen prim gelirlerinin yaşlılık sigortasını karşılama bakımından yetersiz kalmasının yanı sıra yaşlılık döneminin uzaması, refah artışına bağlı olarak sosyal talep ve ihtiyaçların çeşitliliği gibi nedenler kamu kaynaklarının önemli bir kısmının yaşlılığı finanse etmek için kullanılmasına neden olacaktır (DPT, 2006: 4).

Yaşlı nüfusun ortaya çıkardığı bu olumsuz tablodan dolayı yaşlanmakta olan gelişmiş ülkelerde özellikle Danimarka ve Hollanda gibi ülkelerde bakıma muhtaçlık riski ve sorununa karşı sosyal güvenlik sistemi içinde bakım güvencesini temin eden modeller ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple gelişmiş ülkeler bu kapsam çerçevesinde hem kamu finansmanı hem de özel sektör finansmanı aracılığıyla aynı ve nakdi yardımlar yapmaktadırlar (Seyyar ve Oğlak, 2007).

Gelişmiş ülkelerde sağlık harcamalarına ayrılan pay genelde GSYİH’nin %8’ine sosyal güvenlik harcamaları içindeki payı da % 25’e ulaşmış durumdadır. (Çelik, 2002: 51). Diğer taraftan Almanya, Fransa ve İtalya’da sosyal güvenliğe ayrılan pay gayri safi milli hasılanın % 10’undan fazlasını oluşturmaktadır.(Social Security Reform, 2005: 27).

Sonuç itibarıyla gelişmiş ülkelerdeki sosyal güvenlik sorunlarının nedenlerinin bağımlı nüfusun ve sağlık giderlerindeki artışın ve aynı zamanda aktif sigortalı

sayısındaki artışın sınırlı düzeylerde kalmasından dolayı meydana geldiği görülmektedir. Bu gelişme karşısında birçok gelişmiş ülke sosyal güvenliğin finansmanı sorununu ortadan kaldırabilmek için bütçe ile ilgili yeni düzenlemeler ve alternatif finansman yolları arayışına yönelmişlerdir.

2.1.2 Gelişmiş Ülkelerde Emeklilik Sistemine İlişkin Reform Çabaları

Gelişmiş ülkelerde emekli aylıkları başta olmak üzere diğer sosyal harcamaların azaltılması veya alternatiflerin getirilmesi konusunda kamu ve özel sektörlerinin yanı sıra bireylerin sorumlulukların yönü ile ilgili tedbirlerin alınması ve bu konudaki tartışmalar sürmektedir. Ülkelerin çoğunda sosyal güvenlik harcamalarının azaltıldığını veya durdurulduğunu söylemek mümkün değildir. Yeni reformların maliyeti ve olası tepkiler radikal uygulamaların zamana yayılmasına yol açmaktadır. Ülkeler, aile yardımlarının kapsamının daraltılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi gibi uygulamaları uzun sürele yaymışlardır (Çelik, 2002: 40).

Gelişmiş ülkeler genellikle sosyal güvenlik alanındaki sorunları ele alırken emeklilik reformu üzerinde durmaktadırlar. Emeklilik fonları birçok ülkede sosyal güvenlik harcamalarının en büyük bileşenini oluşturmaktadır. Hatta sağlık hizmeti harcamalarını bile geçmektedir. (ILO Raporu, 2000).

Gelişmiş ülkelerde en düşük emeklilik yaşı 60-65 (İngiltere'de olduğu gibi) olarak belirlenmektedir. Bu yaş bazı ülkelerde 67 olarak uygulanırken Almanya'da emeklilik yaşı erkeklerde 2001 yılından itibaren 65; kadınlarda ise 2004'ten itibaren 65 yaş olarak belirlenmiştir. İngiltere'de 2013'ten itibaren emeklilik yaşı kadınlarda ve erkeklerde 65 olarak öngörüldürken, Norveç ise 67 yaşla en yüksek emeklilik yaşına sahip ülkelerden biridir (DPT, 2006: 6) Fransa ve Çek Cumhuriyeti'nde ise emeklilik yaşının 65 altında olması dikkati çekmektedir (OECD, 2005).

ABD'de ise şu anda emeklilik yaşı 62'dir. Ancak 1946-1964 yılları arasında yaşanan ve %70'lere ulaşan bebek patlaması (Baby Boom), 2030 yılından itibaren emekli sayısında önemli bir artışa yol açacağından sosyal güvenlik sisteminin büyük bir krize sürüklenmesi beklenmektedir. Bu krizin aşılması amacıyla emeklilik yaşının kademeli olarak 67'ye yükseltilmesi planlanmaktadır (DPT, 2006: 6). Fakat bu gelişmelerin gerçekleşmesi durumunda bile sosyal güvenlik sorunları tam anlamıyla ortadan kalkmamaktadır.

Bundan dolayı birçok gelişmiş ülkede sosyal güvenlik krizinin ortadan kaldırılabilmesi için özel sektörle kamu kesiminin ortaklaşa yürüttüğü çok katmanlı sistemler tavsiye edilmektedir (Rust, 2002: 1-2). Buradaki amaç sosyal güvenlik üzerindeki devletin yükünün bir kısmının özel sektöre aktarılması yoluyla sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi ve dolayısıyla sürdürülebilir bir emeklilik sistemi yaratmaktır. Konuyu çeşitli önlemlerle daha kolay yönetebilen gelişmiş ülkelerde bu sorunların yaşanması gelişmekte olan ülkeleri de endişelendirmektedir.

2.2 Gelişmekte Olan Ülkelerde Sosyal Güvenliğin Genel Yapısı ve Demografik Boyutu

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunu; yaşlı bağımlılık oranı ile sigortalı bağımlılık oranının (pasif sigortalı sayısının aktif sigortalı sayısına oranı) örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun oluşmasında aktüeryal dengenin bozulmasında politik müdahalelerin rolü oldukça yüksektir. Özellikle dağıtım metodunun sağlıklı olabilmesi için bu iki oranın birbirine yakın olması gerekmektedir. Sosyal sigorta sistemi için sigorta bağımlılık oranının yüksek olması yaşlanma çağına ulaşılmadığı halde emeklilik hakkının kazanılması ve kayıtdışı

istihdam gibi sorunların olduğunu göstermektedir (DPT, IX. Kalkınma Planı, 2006: 5).

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenliğe ayrılan kaynaklar artmakla birlikte bu artışların gelişmiş ülkelerdeki gibi %30'lar seviyesine yükselmesinin mümkün olmadığı ileri sürülmektedir. Sosyal güvenlik alanında ilerleme kaynakların sınırlı olması nedeniyle bu hedeflere ulaşmak güçleşmektedir (Çelik, 2002: 58).

2.2.1 Gelişmekte Olan Ülkelerde Emeklilik Sistemine Yönelik Değerlendirmeler

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal güvenlik konusunda öncelikli olarak sosyal korumanın yaygınlaştırılmasına yönelik uygulamalar görülmektedir. G.Kore'de sağlık sigortası 1977 yılında nüfusun sadece % 20'sini kapsarken 1989 yılında nüfusun tamamını kapsamıştır. Kosta Rica'da sağlık sigortası ve kamu sağlık hizmetlerine bedelsiz ulaşma imkanı doğmuştur. Sağlık bakımına ilişkin tüm nüfusu kapsayan politikaların yaşama geçirildiği ülkeler arasında Latin Amerika'da Kolombiya, Meksika, Güneydoğu Asya'da Filipinler, Tayland ve Vietnam, Batı Asya ve Kuzey Afrika'da İran, Tunus yer almaktadır (Kapar, 2003: 58).

Sosyal güvenlik konusunda yapılan reformlardan biri de özel sigortalarca tamamlayıcı sistemlerin teşvik edilmesi ve tek ayaklı sistemlerden çok ayaklı sistemlere geçme isteğidir. Çek Cumhuriyeti bu uygulamayı başlatanlardan biridir. Örneğin Çek Cumhuriyeti'nde yeni sosyal güvenlik sistemi belirli bir geliri devlet tarafından garanti edilen temel emeklilik sistemi (1.ayak), kamuya ait limited şirketlerce yönetilen tamamlayıcı grup programları (2.ayak) ve tamamlayıcı ve gönüllü bireysel tasarruf programlarından oluşturulmaya çalışılmaktadır. (Ekin vd., 1999: 43).

ILO Dünya Çalışma Raporu 2000'e göre sosyal güvenlik alanında yapılması gerekenler arasında en dayatıcı olanı geliştirmekte olan ülkelerin çoğunda yaşlılara daha fazla gelir güvencesi sağlanmasıdır. Rapor bu alanda iki seçenek olduğunu belirtmektedir: Belirli bir yaşa gelenlerin hepsine yardım sağlayan, ancak prim kesmeden devlet fonlarına dayanan sistemler ya da çalışma yaşamına katılanların ücretlerinden kesilen primlere dayanan sistemlerdir (ILO, 2000: 7). Aynı zamanda geliştirmekte olan ülkelerde emeklilik konusundaki reformlara ilişkin önlemler arasında ödenen primlerin yükseltilmesi, ödemelerin düşürülmesi hak kazanma koşullarının değiştirilmesi; örneğin emeklilik yaşının yükseltilmesi ya da emekliliğe esas olacak çalışma süresinin uzatılması gibi yollardan değiştirilmesi de yer almaktadır (ILO, 2000: 9).

Her ne kadar geliştirmekte olan ülkelerde emeklilik yaşı yükseltilmekle beraber emeklilik yaşının gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. 50-55 yaşlarının özellikle az gelişmiş ülkelerde yaygın olduğu görülmektedir (DPT, 2006: 6). Oysa gelişmiş ülkelerde 65 dolaylarında olan bu rakam daha da artırılmaya çalışılmaktadır.

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerdeki Emeklilik Yaşı Uygulamaları

Ülkeler	Erkek	Kadın
Venezuela	60	55
Meksika	65	65
Brezilya	65	60
Hindistan	58	58
Endonezya	55	55
Malezya	55	55
Arjantin	65	60
Çin	60	55
Mısır	60	60
Ekvator	55	55
Kuveyt	50	50
Kenya	55	55

Kaynak: DPT, IX. Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu,s.6, <http://plan9.dpt.gov.tr/oik11%5Fsosyalguvenlik/sosyalgu.pdf>

3.1 Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Sisteminin Genel Yapısı

Anayasamız, Türkiye Cumhuriyeti devletinin niteliği itibarıyla sosyal bir devlet olduğunu kesin bir dille ortaya koymuştur. Bu noktada 'sosyal devlet' olma ilkesinin başında ülkenin kurumsal anlamda bir sosyal güvenlik sistemine sahip olması ve vatandaşların işsizlik, hastalık, yaşlılık, sakatlık gibi birtakım sosyal risklere karşı garanti altına alınması şartı gelmektedir.

1982 Anayasa'sının 60.maddesine göre 'Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alır ve teşkilatı kurar'. Bu hükümden hareketle, devlet sosyal güvenlik sistemini kurmuş ve bu konudaki gerekli tedbirler almaya gayret etmiştir (Aydın, 2004: 257). Bu ifadelerden sosyal devletten kastın, bireylere asgari yaşam düzeyi sağlamakla kalmayıp onların yoksulluklarını önleme görevi; dahası maddi ve manevi olmak üzere her yönden rahat ve mutlu bir yaşam sürebilmeleri amacıyla, kendi vatandaşlarına bu anayasal hakkı sunması anlaşılmaktadır.

Türkiye'de sosyal güvenlik politikalarına dair çeşitli dönemlerde sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin faaliyetler sınırlı olsa da hep devam etmiş, özellikle 1950'li yıllardan sonra sosyal güvenlik kurumları oluşturularak sosyal devletin görevi olan sosyal güvenlik sistematik bir şekle dönüştürülmüştür. Bu dönemde dünyadaki refah devleti uygulamaları da göz önünde bulundurularak sosyal refah yardımı uygulamalarına öncelik verilmiştir. Şu da bir gerçektir ki sosyal yardım ve sosyal güvenlik kapsamında ele alınan tüm konular kamusal kaynaklarla sınırlıdır. Zaten Anayasanın 65.maddesi devletin bu boyutunun "... mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde..." mümkün olabildiğini açıkça belirtmektedir.

3.2 Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Ekonomi Politikası

Türkiye'de sosyal güvenlik konusu herkesçe üzerinde birleşilen tek bir kavramla ifade edilmektedir: sorundur. Sistem bu yanılla ele alındığında sorunların hem yapısal hem de finansal odaklı olduğu anlaşılmaktadır. Birbirini besleyen süreçler şeklinde yapısal sorunlar finansal sorunları tetiklemekte ve böylelikle hem yapısal hem de finansal bozukluklar iç içe geçerek bir sorunlar yumağına dönüşmektedir.

Özellikle yapısal sorunları nedeniyle önemli boyutlara ulaşan SSK, Bağ-kur ve Emekli Sandığı'nın finansman açıkları vergiler ya da hazine borçlanması yoluyla finanse edilmektedir. Böylece kamu kesimi borçlanma gereği yükselmekte bu ise daha yüksek faizlerle borçlanması sonucunu beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla artan faiz yüküne paralel olarak, gelir dağılımı sosyal desteğe ve pozitif ayrımcılığa muhtaç yoksul kesimler aleyhine değişmektedir. Ayrıca, bütçe içinde dönem dönem bütçenin %50'sini aşan haliyle faiz yükü, gelir dağılımında en alta bulunan kesime yapılması gereken transferlerin yapılmasını engellemektedir (Bedük ve Mete, 2006: 34).

Türkiye'de 1990 sonrası sosyal güvenlik sisteminde uygulanan politikalar sürecin bu hale gelmesinde etkili olmuştur. Bunlar: sigortacılık ilkeleriyle bağdaşmayan ölçsüz hizmet borçlanmaları, erken emeklilik, sıklıkla çıkarılan af yasaları, karşılığı bulunmayan ödemeler, fonların işletilememesi gibi uygulamalardır. Bu yüzden sistemin finansman dengesi bozulmuş; gelir ve giderler arasında oluşan açıkların, genel bütçeden yapılan transferlerle karşılanması yoluna gidilmiştir*. Türkiye'de 1990'lı yıllarda başlayan sosyal güvenlik sisteminde yaşanan finansman sorunları genel olarak sosyal güvenlik fonlarından yapılan denetimsiz harcamalar, kayıt dışı istihdam ve kötü fon yönetimiyle birleşen siyasi müdahaleler sonucu oluşan yanlış sosyal güvenlik politikalarından kaynaklanmıştır.

Kısacası kuruluşunda fonlama esasına göre oluşturulan Türk Sosyal Güvenlik Sistemi 1990'lardan sonra erken emeklilik vb politikalar sonucu yapısal sorunlarla karşı karşıya kalmış, bu yapısal sorunlar zaman içerisinde finansal sorunlarını beraberinde getirmiş ve sistem *dağıtım* esasına dönüşmüştür. Oluşan sosyal güvenlik sistemi açıkları bütçeden yapılan transferlerle karşılanmaya çalışılmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin yaşadığı bu finansman sorunu, kamunun borçlanma gereğini de her geçen gün arttırmıştır. Bu kurumların 1994-2004 dönemindeki toplam açıklarının aynı dönemdeki Hazine iç borçlanma faiz oranları dikkate alınarak hesaplanan 2004 yılı güncel değeri 475 milyar YTL'ye ulaşmıştır. Bir başka ifadeyle, son on yıldır sosyal güvenlik sisteminin açıklarının kapatılması için kullanılan kaynaklar, neredeyse Türkiye'nin 2004 yılında yarattığı toplam milli gelire eşittir. Ayrıca, bu tutar 2004 yıl sonu toplam konsolide borç stokunun 1,34 katıdır. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2007:13). Dolayısıyla sosyal güvenlik sözkonusu olduğunda açıktan ve finansmandan söz etmek kaçınılmaz olmuştur.

3.3 Türkiye'de Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu

Türkiye'de geçmişten günümüze sosyal güvenlik sistemi içerisinde emeklilik planları yapılırken nüfus gibi demografik unsurlardan ziyade politik ve ekonomik unsurlar daha baskın rol oynamıştır. Sistem genelde politikacıların sistemi bir amaç olmaktan ziyade araç olarak kullanması, etkili bir fon yönetiminin gerçekleştirilmemesi, sistemin sürdürülebilirliğini adeta çıkmaza sokmuştur. Fakat son yıllarda Türkiye'de nüfusun yapısının değişmesi, artan ortalama ömür süreleri, yaşlı bağımlılık oranlarındaki değişimler Türkiye'de gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi emeklilik sisteminin kurgulanmasında ekonomik ve politik unsurlarla beraber nüfus gibi demografik faktörlerin de dikkate alınması gereğini doğurmuştur.

* Bu transferlerin GSMH içindeki payı %5 sınırına ulaşmıştır.

3.3.1 Türkiye'de Emeklilik Sisteminde Yapılan Yanlışlar

Sosyal güvenlik sistemimizin özellikle de SSK'nın yıllardır süregelen en temel sorunu, bütçesinin sürekli açık vermesi olup, söz konusu açıkların oluşmasında en büyük etkenlerden biri kuşkusuz geçmiş dönemlerde çıkartılan ve sosyal sigorta ilkeleri ile bağdaşmayan erken emeklilik uygulamasıdır. 20.02.1994 tarih ve 3374 sayılı Kanunla emeklilik yaş sınırı kadınlarda 38 ve erkeklerde 43 olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır (Akbulak, 2004: 151).

İnsanın çalışma ile ilgili dönemini üç başlıkta ele aldığımızda ilk dönem öğrenme ve gelişmeyle ilgili dönemdir ki bu çağ otuzlu yaşların ortasına kadar uzatılabilir. Aktif ve verimli dönem ellili yaşların ortasına kadar devam eden bir süredir. Bu dönemden emekliliğe kadar geçen süreyi durağan ya da olgunluk dönemi olarak sayabiliriz. Yukarıda bahsi geçen kanun bu kapsamda benzeri görülmemiş bir “oy alışverişi”i örneğidir. Öyle ki emekliliğe hak kazanmanın yaşı ve yaşam gerçeğini bu denli göz ardı etmesi; ortalama yaşam beklentisinin çok düşük olduğu en yoksul Afrika ülkelerinde bile örneği bulunmayan bir uygulamayla Türkiye'yi karşı karşıya getirmiştir. (Sayan, 2006: 56). Geçmişte oluşan bu tabloyu tüm toplum olarak şu anda ödemek zorunda kalmış bulunmaktayız. Şu anda dünyanın en geri kalmış ülkelerinde bile ülkemizde geçmişte uygulanmış olan emeklilik yaşı söz konusu olmamıştır. SSK'da emeklilerin % 62'sinin yaşının asgari emeklilik yaşı olan 58-60 yaşın altında olması sorunun boyutunu açıkça ortaya koymaktadır (Demirci, 2006: 59).

Tablo 3: Çeşitli Ülkelerde Uygulanan Emeklilik Yaşı

Ülke	Emeklilik Yaşı	
	Kadın	Erkek
Almanya	65	65
Belçika	60	65
Danimarka	67	67
Portekiz	62	65
İtalya	55	60
Yunanistan	60	65
Çin	55	60
Suriye	60	60
Libya	65	65
Fas	60	60
Ruanda	55	55
Tunus	60	60
Zaire	60	62

Kaynak: Gürol BANGER, Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma Sürecinde SSK'nın Temel Sorunları Ve Uygulama Reformları, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=715&id=43 , (23.05.2008)

Tablo'da da görüldüğü gibi dünyanın hiçbir ülkesinde örneğine rastlanmayan bir erken emeklilik uygulaması ile Türkiye yüzyüze kalmıştır. Sonuçta aktüeryal dengeleri olumsuz yönde etkilenmiş ve bu alanlara bütçeden yüksek miktarlarda

kaynak aktarılması zorunluluğunu doğurmuştur. Aşağıda yıllar itibariyle Sosyal Sigortalar Kanunu'nda emeklilik koşullarında yapılan düzenlemelere yer verilmiştir.

Tablo 4: Ülkemizde Emeklilik Yaşında Yapılan Düzenlemeler

Kanun No	Yürürlük Tarihi	Emeklilik Yaşı	Hayatta Kalma Ümidi(*)	En Az Sigortalılık Süresi	En Az Prim Ödeme Gün Süresi
5417	1.4.1954	Kadın 60 Erkek 60	41.04 38.82	25 25	Yılda Ortalama En Az 200 Gün
6391	1.4.1954	Kadın 60 Erkek 60	46.10 42.90	25 25	5000 5000
6900	1.6.1957	Kadın 60 Erkek 60	48.80 45.60	25 25	5000 5000
506	1.3.1965	Kadın 55 Erkek 60	54.82 51.66	25 25	5000 5000
1186	1.3.1969	Kadın - Erkek -	57.00 53.90	25 25	5000 5000
1992	26.5.1976	Kadın - Erkek -	62.59 57.28	20 25	5000 5000
3246	10.1.1986	Kadın 55 Erkek 60	67.04 62.19	- -	5000 5000
3774(**)	20.02.1992	Kadın - Erkek -	69.50 64.90	20 25	5000 5000
4447	8.9.1999	Kadın 58 Erkek 60			7000 7000

(*) Ortalamalar sıfır yaş grubundan başlanarak hesaplanmıştır.

(**) 20.2.1992 tarihli ve 3774 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırılmıştır.

Kaynak: Gürol BANGER, Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma Sürecinde SSK'nın Temel Sorunları Ve Uygulama Reformları, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=715&id=43, (23.05.2006)

Tablo'da da görüldüğü gibi işçilerin emeklilik programlarındaki emeklilik yaşı, seçmenlerle kurulan politik patronaja, klientelizme ve popülizme bağlı olarak 1969 ve 1992 yıllarında kaldırılmış ve sosyal sigorta programları için uzun süre herhangi bir minimum emeklilik yaşı belirlenmemiştir. Böylece birçok sigortalıya kırklı yaşlarda emeklilik hakkı kazandırılmıştır. Dahası, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na göre işçilerin emeklilik programlarında 5000 işgünü, bazı koşullarda 3600 iş günü gibi, kısa katkı süreleri emekliliğe hak kazanmak için yeterli sayılmıştır. Bu gelişmelerden dolayı kısmi fonlama esasına göre kurulmuş olan ve kendi kendini finanse eden Türk Emeklilik Sigorta Programları önce dağıtım sistemine dönüşmüş ve 1990'larda da katkıların aylık ödemelerine yetmemesi nedeniyle kısmen vergilerle finanse edilen program haline gelmiştir (Bayri, 2004: 235,236). Bu durumun sürdürülemediği açıktır. Geline nokta acil çözümler gerektiren bir konumu ifade etmektedir.

3.3.2 Yeni Bir Emeklilik Sisteminin Gerekçeleri

Türkiye çalışma yaşındaki bireylerin payının yüksek olduğu dolayısıyla bu konuda önemli avantajlar sağlayan nüfusun bileşimine karşın, aktif pasif oranlarında gözlenen hızlı düşmeye bağlı olarak 1990'lardan itibaren süratle büyüyen emeklilik sistemi ve sosyal güvenlik açıklarıyla karşılaşmıştır. Gerçekten de aktif-pasif oranları, SSK ve Emekli Sandığı için 2'nin Bağ-kur için de 3'ün altına düşmüştür. 1990 yılında 1,8 (Emekli Sandığı), 2,4(SSK) ve 4,7 (Bağ-kur) olan bu oranlar 2000 yılına gelindiğinde Emekli Sandığı için 1,67'ye SSK için 1,89'a Bağ-kur için de 2,59'a düşmüştür (Sayan, 2006: 55). Aktif pasif oranlarında görülen bu düşüşler emeklilik sisteminin finansman yapısında da bozulmalara neden olmuş ve yeni bir emeklilik sisteminin oluşturulması gereğini doğurmuştur. Bunun sayısal yanı büyük kamu açıklarını beslemeye gitmekle beraber; psikolojik yanı istediğini alamayan, beklentileri karşılanmayan, mutsuz insanlardan oluşan bir toplumdur. Yeni bir emeklilik sisteminin oluşturulması konusunda sadece aktüeryal dengelerin bozulması olayından hariç aşağıdaki gerekçeler mevcuttur. Bunları şöyle sıralayabiliriz (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2007 : 47):

- Türkiye, OECD'nin en genç nüfusa sahip olmasına rağmen yaşlanan nüfusun yarattığı emeklilik giderlerinin baskısı altındaki OECD ülkelerinin problemlerini şimdiden yaşamaktadır. Erken emeklilik uygulaması nedeniyle ülkemizde emeklilikte geçirilen süre uzundur. OECD ülkelerinin büyük bir kısmında emekliliğe hak kazanma yaşı 65 iken, 1999 yılındaki reform sonrası yaş kademeli geçişe tabi olduğundan bugün için bile ülkemizde ortalama emeklilik yaşı 50'nin altındadır.
- Aylığa hak kazanma koşullarının zayıflığı, yüksek aylık bağlama oranı ve geçmiş dönem kazançları ile bağlanan aylık arasındaki zayıf bağ nedeniyle harcamalarla gelirler arasındaki fark büyümüştür. Bir çok ülkede tipik çalışma hayatı (20-25 yaş ile 65 yaş arasındaki dönem) olup çalışanlar bu sürenin neredeyse tamamında prim ödemektedir. Ülkemizde de reformla birlikte bu sürenin mevcut SSK sigortalıları için de 25 yıla çıkarılması önerilmiştir. Getirilen kademeli geçiş neticesinde bu kural ancak 2026 yılında işe girenler için tamamen uygulanabilir olacaktır.
- OECD ülkeleri arasında en yüksek aylık bağlama oranı Türkiye'dedir. Tüm çalışma dönemine göre, OECD ülkelerinin net emekli aylığının net ücrete oranının ortalaması şu anda % 68,7'dir. Türkiye'de de bu oranın 2041 yılına kadar ortalama oranlara getirilmesi amaçlanmaktadır. Aylık bağlama oranı düşürüldüğünde aylıklarında düşeceği sonucuna varılmamalı, aynı miktarda emekli aylığı için daha uzun süre çalışılacağı anlaşılmalıdır.
- Ve belki de en önemlisi Türkiye nüfusu diğer birçok gelişmiş ülkeye oranla daha hızlı yaşlanmaktadır. Sosyal güvenlik sistemimiz dengede olsaydı bile Türkiye'nin demografik yapısındaki değişimler bir reformu zorunlu kılmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye ve bazı ülkelerdeki yaşlanma hızı verilmiştir.

Tablo 5: Türkiye Ve Bazı Ülkelerdeki Yaşlanma Hızı (*)

Ülkeler	%7 Oranına Ulaştığı Yıl	%14 Oranına Ulaştığı Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Japonya	1970	1996	26
Fransa	1865	1980	115
Almanya	1930	1975	45
İsveç	1890	1975	85
İngiltere	1930	1975	45
ABD	1945	2020	75
Türkiye	2012	2039	27

(*) 65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının % 7'den % 14'e geçiş süresi

Kaynak: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Beyaz Kitap, ss.6-7

Tablo'da da görüldüğü gibi Türkiye'deki yaşlı nüfusun % 7 oranından % 14 oranına ulaşması 27 yıl gibi bir süre alacaktır. Fransa'da ise yaşlı nüfusun % 7 oranından % 14 oranına ulaşması 115 yılı bulmaktadır. Bu durumda Türkiye'nin Fransa'ya göre 5 kat daha hızlı yaşlandığı ortaya çıkmaktadır. Japonya istisnası hariç Türkiye yaşlanma hızı konusunda diğer ülkelere fark atmaktadır.

Bağımlılık oranı açısından değerlendirildiğinde 2000-2025 yıllarını kapsayan dönem Türkiye açısından büyük bir önem taşımaktadır. 'Demografik Fırsat Penceresi' olarak adlandırılan bu dönemde toplam bağımlılık oranı gerileyecek, bu tarihten sonra ise artış trendine girecektir. Bu dönemde toplumsal tasarrufların artması, iktisadi büyümenin hız kazanması ve sosyal güvenlik kurumlarında yüksek fon birikiminin oluşturulması Türkiye'deki sosyal güvenlik sisteminin gelecekteki performansının belirlenmesi açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bundan dolayı özellikle 2000-2025 döneminde iş imkanlarını ve girişimcilik kabiliyetini artırıcı önlemlerin alınması büyük bir önem taşımaktadır (Oktayer ve Çak, 2007: 7) Aşağıda Türkiye'deki yaşlı bağımlılık ve toplam bağımlılık oranına ilişkin gerçekleşmiş ve gerçekleşmesi muhtemel veriler emeklilik konusunda yapılması hedeflenen amaçlara yürürken yol göstermede yardımcı olabilir.

Tablo 6: Türkiye'de Yaşlı Bağımlılık Oranı ve Toplam Bağımlılık Oranı(%)

Yıllar	Yaşlı Bağımlılık Oranı	Bağımlılık Oranı
1975	8,3	82,3
2000	8,8	55,1
2025	13,1	45,1
2050	27,2	54,5

Kaynak: Nagihan OKTAYER, Murat, ÇAK, Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikrofinans Sisteminin Değerlendirilmesi, 22.Maliye Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri, s.8

Tablo'dan Türkiye'nin çok kısa bir süre içerisinde emeklilik sisteminde yaşlı nüfusun artmasından kaynaklanan bir problemle karşılaşacağı görülmektedir. Bundan dolayı sosyal güvenlik reformunun en önemli konusunu emeklilik sisteminin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik oluşturulan emeklilik sigortası oluşturmaktadır.

3.3.3 Emeklilik Sigortası Uygulaması

Genel anlamda emeklilik sigortası rejimi ile standart bir emeklilik rejimi hedeflenmektedir. Bu kapsamda devlet memurları, hizmet akdine göre ücretle çalışanlar, tarım işlerinde ücretle çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar ve tarımda kendi hesabına çalışanları barındıran farklı türdeki emeklilik rejimlerinin aktüeryal olarak hak ve yükümlülüklerinin eşit olacağı tek bir emeklilik rejimine dönüştürülmesi planlanmaktadır.

Genel olarak bakıldığında emeklilik sigortası ile sosyal güvenlikle amaçlanan hedefler şu şekilde özetlenebilir (Demirci, 2007: 53).

- Tüm çalışanlar için nimet-külfet dengesinin eşit olduğu tek bir sistem kurmak,
- Hak ve yükümlülükler açısından norm ve standart birliği sağlamak,
- Nüfusun yaşlanmasına şimdiden tedbir almak,
- İstihdam üzerinde ilave yük yaratmamak,
- Zorunlu ve isteğe bağlı sigortalılık kavramlarını ülke gerçeklerine uygun şekilde yeniden tanımlamaktır.

Reformun en önemli ve onu öncekilerden farklı kılan yanlarından biri, kurumsal altyapıya ilişkin düzenlemeler ve emeklilik rejimini yeniden tanımlama konusundaki cesur tavrıdır. İki ayaklı bir sistemde kamu ayağını oluşturan üç kurumun birbirinden farklı hak kazanma, aylık bağlama, prim toplama koşullarına tabi olarak çalışmasının yarattığı ve bütün sistemin etkinlik ve verimliliğini düşüren uygulamalarını ve uyumlaştırma yönündeki adımlar kurumsal altyapının tek çatı altında toplanması yoluyla atılmaktadır. Maliyetlerin kontrol altında tutulmasını sağlayacak ve prim kaçakları, hak etmeyenlere aylık bağlama vb.sorunları da büyük ölçüde giderecek bir teknolojik altyapının oluşturulması ile desteklenmesi planlanan kurumsal yeniden yapılanma ve tek çatı uygulaması emeklilik rejiminde uzun süredir ihtiyaç duyulan norm ve standart birliğini hak ve yükümlülükler açısından sağlama yönünde bir adım olarak ifade edilebilir.

Emeklilik sistemine ilişkin olarak yapılan parametrik değişikliklerin amacı, sistemin açığını uzun vadede GSMH'nin % 1'inin altına indirmektir. Bu hedefe ulaşmak için yapılacak değişiklikler arasında aylıkları çalışma hayatı boyunca elde edilen kazançlar bazına oturtan birleştirilmiş emeklilik aylığı formülünün kullanılması, ana emeklilik parametrelerinin değiştirilmesi, kanuni emeklilik yaşının uzayan yaşam sürelerine göre ayarlanması, prim tabanlarının genişletilmesi amaçlanmaktadır (Erdoğan, 2006: 214). Özellikle emeklilik yaşı sorunu Türkiye gibi birçok ülkenin öncelikleri arasında yer almaktadır. Ülkemizde ortalama emekli yaşının 50 olduğu ve yaşam beklentisinin ortalama 75 yaş olduğu düşünülürse, Türkiye'de emeklilik sonrası ortalama maaş alma süresi 25 yıldır. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, bu sürelerin uluslararası ölçülerin çok üzerinde olduğu görülmektedir (Çopur, 2003).

Bu açıdan sosyal güvenlik reformunun öncelikli konularından birisi de emeklilik yaşı konusunda yapılan değişiklikler olmuştur.

5510 sayılı kanuna göre 2035 yılına kadar emeklilik yaşında bir değişiklik öngörülmemektedir. Yani kadınlar için 58, erkekler için 60 olan yaş koşulu değişmeyecektir. 2036 yılından itibaren ise emeklilik yaşlarında ortalama yaşam beklentisindeki artışa paralel olarak kademeli bir artış gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. 2048 yılına gelindiğinde ise hem kadın hem de erkekler de emekli yaşının 65 olması planlanmaktadır. Aşağıdaki tabloda 5510 sayılı kanuna göre yıllar itibariyle Türkiye’de emeklilik yaşında yapılan düzenlemeler yer almaktadır.

Tablo 7: 5510 Sayılı Kanuna Göre Yıllar İtibariyle Türkiye’deki Emeklilik Yaşları

Yıllar	Kadın	Erkek
2036-2037	59	61
2038-2039	60	62
2040-2041	61	63
2042-2043	62	64
2044-2045	63	65
2046-2047	64	65
2048-	65	65

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım, Mayıs-2007, s.49

3.3.4 Yeni Emeklilik Sisteminin Eleştirisi

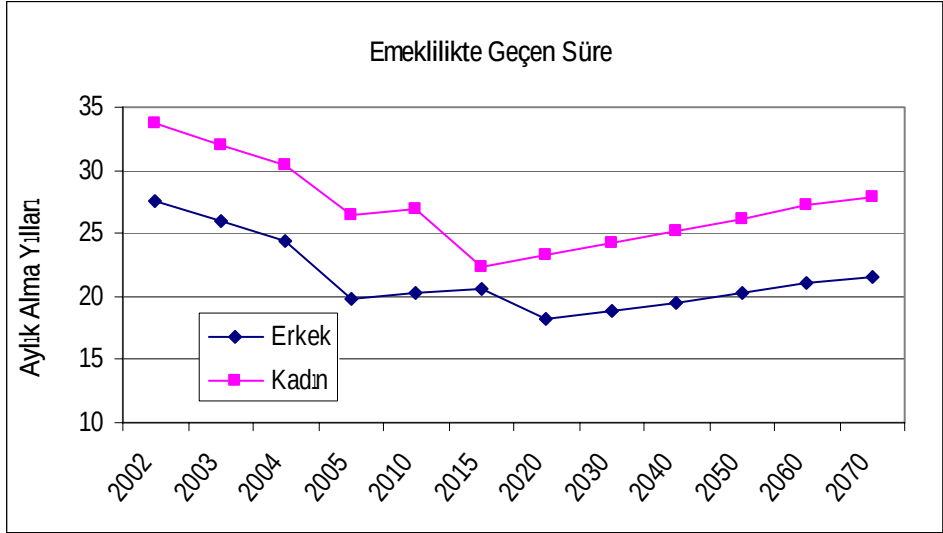
Her yeni uygulamanın birtakım gayr-ı memnun kitlesinin oluşması ve buna direnmesi kaçınılmazdır. Kalkınma ve istikrar gibi amaçlarla kullanılabilecek fonlar açıkların finansmanına kaydırılmaktadır. Yeni yasa da benzeri tepkileri çekmiştir. Özellikle emeklilik yaşı uygulamaları eleştirilere konu olabilmektedir. Oysa Türkiye’de 60’lı yaşlarda emeklilik önerilerine ‘mezarda emeklilik’ sloganlarıyla karşı çıkmanın dünya gerçekleriyle ve yasanın yürürlüğüne ilişkin kademeli geçişle örtüşmediği yukarıdaki tablolardan da görülmektedir. Çünkü işgücüne 2020-2025’lerden sonra katılanlar emekli olmaya başladıkça, emekli nüfusun toplam nüfusa oranı daha da hızlı artmaya başlayacaktır. Projeksiyonlara göre bu fırsat penceresi topluluğunun 2050’ye doğru emekli olmaya başlamasıyla emeklilik sistemi gelmiş geçmiş en yüksek yükü karşılayacak ve demografik yapı ancak 2060’dan sonra bir dengeye ulaşmaya başlayacaktır. Kaldı ki 1995-2000 döneminde 69 yaş olan doğuşta ortalama yaşam beklentisinin 2045-2050 döneminde 79 yıla çıkması beklenmektedir. Bu demografik eğilimle tutarlı olarak, emeklilik yaşının uzun vadede kademeli bir geçişle yükseltilmesi sistemi nüfusun yaşlanmasından kaynaklanacak olumsuz etkilerden koruyacaktır (Sayan, 2006: 61). Aşağıdaki tabloda Türkiye’de doğuşta hayatta kalma beklentine ait verilere yer verilmiştir.

Tablo 8: Türkiye’de Doğuşta Hayatta Kalma Beklentisi ³(1970-2025)

1970- 1975	1975- 1980	1980- 1985	1985- 1990	1990- 1995	1995- 2000	2000- 2005	2005- 2010	2010- 2015	2015- 2020	2020- 2025
57,9	61,2	63,0	65,6	67,1	68,6	69,8	70,9	71,8	72,5	73,2

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım, Mayıs-2007, s.57

Grafik 2: Türkiye’de Emeklilikte Geçen Süre

Kaynak: Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Beyaz Kitap, s.20

Yukarıda tablolardan da görülebileceği gibi Türkiye’de insanların ortalama yaşam beklentilerinin sağlık ve tıp alanındaki gelişmelerinde etkisiyle her geçen yıl arttığı ve bu artış trendinin de devam edeceği beklenmektedir. Bu da özellikle emeklilik sisteminde emeklilik sigortası başta olmak üzere birtakım reformların hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Bu konudaki reform çalışmaları sosyal güvenlikteki sosyal tarafların karşılıklı diyalogları ve yeni sisteme yönelik

³ **Doğuşta hayatta kalma beklentisi** bireylerin ortalama kaç yıl yaşayabileceklerini yansıtan bir demografik göstergedir. Bu gösterge, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini yansıtmaları açısından da önemlidir. Doğuşta hayatta kalma beklentisi birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede II.Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik büyüme, toplumsal sağlık altyapılarının geliştirilmesi ve tıp alanındaki ilerlemelerle hızlı bir biçimde artmıştır. Türkiye’de yaşayan bir Türk vatandaşı 1990 yılında ortalama 67.9 yıl ömre sahipken 2004 yılında 71.2 yıl ömre sahiptir. Geçen 14 yılda ortalama insan ömrü ülkemizde 3.3 yıl artmıştır. 2004 yılında erkekler ortalama 68.8 ve kadınlar 73.6 yıl yaşam ömrüne sahip olmuştur. Erkekler ülkemizde kadınlardan ortalama 4.8 yıl kısa yaşamaktadır. Türkiye’de doğuştan yaşam beklentisi 30 OECD ülkesi içinde hem 1990 hem de 2004’te en sonuncu konumdadır. 2004 yılında OECD ülkelerinde ortalama yaşam bir çok ülkede 75-81 yıl arasında değişmektedir. Türk vatandaşları doğuştan OECD ülkeleri vatandaşlarına göre 4-10 yıl daha kısa yaşam ömrüne sahiptir. Kadınların yaşam süresinin uzun olmasındaki en önemli etkenlerden biri stresli ve zor çalışma hayatına erkeklerden daha az katılmalarıdır. (Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. Sosyal Güvenlik Kurumu, Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım, Mayıs-2007, s.57 ve **Muammer KAYA, Türkiye’de Yaşamın Bedeli**, <http://www.haberobjektif.net/yazidetay.asp?hid=332> , 01.07.2007)

eleştirilerle birlikte devam etmektedir. Bu eleştirilere göre başta prime esas kazancın hesaplanma yöntemini değiştirmek suretiyle çalışanların ücret ve maaşlarını düşürürken, aylık bağlama oranlarının azaltılması sebebiyle yaşlılık ve malullük aylıklarını azaltmaktadır (Kamu Yönetimi Dünyası, 2006: 40).

Emeklilik sistemindeki reformlar bir yandan sistemin sürdürülebilirliği açısından olumlu sinyaller verirken sistemin norm ve standart birliğini sağlamaya yönelik hedeflerinde eksiklere rastlanabilmektedir. Bu kapsamda halen 25 yıllık sigortalılık süresi için brüt ücret/maaş üzerinden SSK ve Bağ-kur'da % 65, Emekli Sandığı'nda % 75 olan aylık bağlama oranları sırasıyla yıllık bazda % 2,6, % 2,6 ve 3'e denk gelmektedir. Her ilave yıl için aylık bağlama oranlarında SSK ve Bağ-kur'da % 1,5, Emekli Sandığı'nda ise % 1 artış yapılmaktadır. Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra aylık bağlanma oranları bütün çalışanlar için 2015 yılına kadar % 2,5'e 2016 yılından itibaren ise % 2'ye düşürülecek. Örnek olarak 25 yıl boyunca aynı işi yapan ve aynı gelire sahip iki kamu çalışanını ele alındığında bugünkü koşullarda emekli olan birinci çalışan ve % 75 aylık bağlama oranı ile emekli maaşını almaya hak kazanırken 2016 yılında çalışmaya başlayan ve 2041'de emeklilik hakkı kazanan ikinci çalışanın maaş bağlanma oranı ise % 50'ye düşecek. Böylece memur emeklilerinin maaşlarında ise % 23 düşüş gerçekleştirilecek. Üstelik emekli yaşıyla ilgili düzenlemeden farklı olarak maaşlarla ilgili düzenleme hemen uygulamaya geçirilecek. Böylece halen emeklilik hakkını kazanmamış olan mevcut çalışanlar da farklı oranlarda hak kaybına uğramış olacaktır (Öztürk, 2005: 144, 145).

Diğer taraftan Devlet Memurları Kanunu'ndaki hükümlerin kamu görevlilerinin 65 yaştan önce kendi istekleri dışında görevden alınmalarını engellemesi sebebiyle, mevcut sistem gibi yeni sistemin de gerek prim gün sayısı ve gerekse emeklilik yaş sınırı ile ilgili ağır koşulları, özel sektörde çalışanları, kamu çalışanlarına göre daha olumsuz etkileyecektir. Kamu görevinden çıkarılmasını gerektirecek bir suç işlemediği takdirde bir kamu görevlisinin prim gün sayısını doldurmak veya yaş sınırına çalışarak ulaşmak gibi bir derdi hiç olmayacaktır. Ancak, özel sektörde çalışanlar için aynı şeyi söyleyebilmek mümkün değildir. Örneğin, prim gün sayısının 9000 olarak uygulanmaya başlayacağı 2027 yılından itibaren ilk defa sigortalı olacak özel sektör çalışanları için emeklilik hayli zor elde edilebilen bir şey haline gelecektir. Bu da, sistemin sağladığı olanaklardan yararlanma hakkını kazanmada kamu çalışanları ile diğerleri arasında adil olmayan bir durum yaratacaktır. Bu kişiler için prim gün sayısı tamamlansa bile işsizliğin bu kadar yaygın olduğu bir durumda emeklilik yaş sınırına çalışarak ve bir gelir elde ederek ulaşmak çok kolay olmayacaktır. (Korkusuz, 2008).

Sonuç

Son yıllarda hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından ortalama yaşam beklentisi ve yaşlı bağımlılık oranlarında görülen ciddi artışlar emeklilik sistemlerinin yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu durum Türkiye'de de görülmektedir. Emeklilikle ilgili yapılan projeksiyonlarda Türkiye'de 1995-2000 döneminde 69 yaş olan doğuştan ortalama yaşam beklentisinin 2045-2050 döneminde 79 yıla çıkması öngörülmektedir. Bu amaçla Türkiye'de şimdiye kadar ekonomik ve politik bir unsur olarak bakılan emeklilik sistemi planlamalarında demografik unsurların da dikkatten kaçmaması gerekmektedir.

Günümüzde geline nokta itibarıyla Türkiye’de ortalama emeklilik yaşı 50’nin altında seyretmektedir. Bu noktaya gelinmesinde şimdiye kadar emeklilik planlarının yapılmasında nüfus gibi demografik unsurlardan ziyade politik ve ekonomik unsurlar daha baskın rol oynamıştır. Genellikle politikacıların sistemi bir amaç olmaktan ziyade araç olarak kullanması, etkili bir fon yönetiminin gerçekleştirilmemesi sistemin sürdürülebilirliğini adeta çıkmaza sokmuştur.

Genel olarak ifade etmek gerekirse Türkiye’de yönetilebilir ve sürdürülebilir bir emeklilik sisteminin var olabilmesi için politik ve ekonomik unsurların yanı sıra başta nüfus gibi demografik faktörlerin de hesaba katılması gerekmektedir. Aksi takdirde bir kaynak tahsisi mekanizması olan sosyal güvenlik sistemi çıkmaza girebilmektedir. Düşük gelirli vatandaşların sistemden daha çok yararlanabilecekleri sosyal koruma yaklaşımı boşa çıkabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aydın, U. (2004), *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, 2.Baskı, Ö. Z. Altan (Ed.), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1529, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 812, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

Çelik A. (2002), *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye*, Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası, KAMU-İŞ Yayınları.

DPT, (2006), *Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara.

Ekin N. , Alper Y. , Akgeyik T. (1999), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme Ve Yeniden Yapılanma*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1999/69.

Güzel A. , Okur A. R. (2002), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 8.Bası. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

Huebner S.S., Black K. (2004), *Life Insurance*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc.

Kurt, R. (2004), *İş Hukuku Ve Sosyal Sigorta Mevzuatında Usul Ve Esaslar, Uygulamalar, Sorunlar, Çözümler, Yargı Kararları*, İstanbul: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın No:37.

Social Security Reform (2005), *A Century Foundation Guide To The Issues, Published By The Century Foundation Press*, New York City: <http://www.tcf.org/Publications/RetirementSecurity/SocialSecurityBasicsRev2005.pdf>

Dergiler

Bayrı, O. (2004), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması: Bir Genel Reform Çerçevesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 229-256.

Andersen T. M. (2007), “Increasing Longevity and Social Security Reforms-A Legislative Procedure Approach” *Journal of Public Economics*, Received 6 September 2006; received in revised form 21 June 2007; accepted 27 June 2007.

Bedük, A., Mete O. (2006), “Avrupa Birliği Sürecinde Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Reorganizasyon Çalışmaları”, *Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 11, 24-41.

Cremer, H., Pestieau P. (2000), “Reforming Our Pension System: Is it a Demographic, Financial or Political Problem?”, *European Economic Review*, 44, 974-983.

Çopur, E. (2003), “İstihdamı Artırmada Geç Emekliliğin Rolü”, *İşveren-Mayıs-2003*, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=727&id=43

Demirci, İ. (2007), “Sosyal Güvenlik Reformu”, *Sosyal Güvenlikte Yeni Dönem ve İşveren Yükümlülükleri Semineri*, 14 Aralık-2006, TİSK, Yayın No: 28025.

Demirci, L.İ. (2006), “Sosyal Güvenlik Reformu”, *T.C.Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar*, 22(6), 57-62.

Erdoğan S. (2006), “Sosyal Politikada Değişim ve Sosyal Güvenlik Reformu :AKP Bir Dönemin Bilançosu”, *Mülkiye Güz-2006*, 30(252)

Galasso, V., Profeta, P. (2002), “The Political Economy of Social Security: A Survey”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 18, 1-29.

Kapar R. (2005), “Şili Sosyal Güvenlik Sisteminde Sağlık ve Emeklilik Sigortalarında Yaşanan Değişimler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 167-189.

Kapar, R. (2003), “Sosyal Korumanın Yaygınlaştırılması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(4), 49-69.

Kuzgun, İ., (2002), *Nüfusun Yaşlanması ve İşgücü Arzına Etkisi*, http://geriatri.dergisi.org/pdf/pdf_TJG_127.pdf

Öztürk, O. (2005), “1999’dan 2004’e Sosyal Güvenlik Reformu”, *Toplum ve Hekim*, 20 (2), 143-146.

Özveri M. (2005), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Hakkının Geleceğine İlişkin Düşünceler”, *Dosya/Gözlem ve Görüşler, Toplum ve Hekim*, 20 (2), 147-149.

Rust, J. (2002), “Main Points From World Bank Report On: Averting The Old Age Crisis”, *Econ* 698s, Fall 2002, http://gemini.econ.umd.edu/jrust/econ698s/avert_lec.pdf

Sayan, S. (2006), “Türk Emeklilik Sisteminde Reform: Nedenler ve Beklentiler”, *ASO Medya*, Temmuz, 54-61.

5489 Sayılı “Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Hakkında Görüşlerimiz”, *Kamu Yönetimi Dünyası*, Ocak-Mart-2006, 7 (25), 40-44.

Derlemeler

Akbulak, S. Ve Akbulak Y. (2004), “Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri*, içinde Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Yayın No:17., 134-152.

Akhisar, İ., Özbaşaran, E., Bülbül, S. (2006), “Dağıtım Ve Fonlama Sistemlerinin Ekonomik Verimliliklerinin Sosyal Güvenlik Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, Bilim Kurulu Onayına Sunulmayan Eserler* içinde,

http://www.tsrsgb.org.tr/NR/rdonlyres/03EE6DB6-4920-461A-88EC94F5A9BAD73C/2154/13_30.pdf

Duygulu E., Pehlivan P. (2004), “Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri* içinde: Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Yayın No:17.

Diğer Kaynaklar

Banger, G. (2006), *Sosyal Güvenlikte Yeniden Yapılanma Sürecinde SSK'nın Temel Sorunları ve Uygulama Reformları*, http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=715&id=43

ILO (2000), Dünya Çalışma Raporu, *Değişen Dünyamızda Gelir Ve Sosyal Güvenlik*, <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/publ/wlr2000.pdf>

Kaya, M. (2007), *Türkiye'de Yaşamın Bedeli*, <http://www.haberobjektif.net/yazidetay.asp?hid=332>

Korkusuz, M. (2008), *Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi Tartışmalarından Geriye Kalanlar*, Ernst and Young, http://www.vergidegundem.com/files/makale1_haz06.doc

Lindbeck, A. (2006), *Rizikolu Refah Devletinin Dinamikleri*, M. A. Cevheri (çev.), http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/makaleler/rizikolu_refah.htm

OECD (2005), *Emeklilik Sistemlerine Bakış: OECD Ülkelerinde Kamu Politikaları-2005 (Türkçe-Özet)*, <http://www.oecd.org/dataoecd/43/10/34825701.pdf>

Oktayer, N., Çak M. (2007), *Sosyal Güvenlik Perspektifinde Mikrofinans Sisteminin Değerlendirilmesi*, 22.Maliye Sempozyumu'na Sunulan Bildiri, http://www.sdu.edu.tr/sempozyum/2006/maliye/PDF/oktayer_cak.pdf

Seyyar, A, Oğlak, S. (2007), *Danimarka ve Hollanda Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Bakım Hizmetleri (Mukayeseli Bir Değerlendirme)*, <http://www.ozida.gov.tr/yayinlar/ozveri/ov1makdanholssosyal.htm>

T. C. Hazine Müsteşarlığı, *Sosyal Güvenlik Sisteminde Reform Nedir-Niçin Gereklidir?* http://www.treasury.gov.tr/sosyal_guvenlik.pdf

T. C. Sosyal Güvenlik Kurumu (2007), *Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım*, http://www.emekli.gov.tr/sgk/doc/SosyalGuvenlikReformu_UygulamaOncesiYeniYaklasim.doc

T.C. Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2007), *Beyaz Kitap*, http://www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/beyazkitap.html

TCMB, (2007). *Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Tartışmaları ve Çözüm Önerileri*, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/teblig/97/ayse.pdf>